

S T U D I A

Sergiej Polechow

<https://orcid.org/0000-0001-7866-7663>

Rosyjska Akademia Gospodarki Narodowej i Administracji Publicznej, Moskwa

Układ litewsko-krzyżacki o odstąpieniu Żmudzi z 1382 roku – kwestia autentyczności tekstu*

Zarys treści

W artykule przeprowadzono analizę autentyczności jednego z układów pomiędzy wielkim księciem litewskim Jagiełłą i księciem trockim Skirgiełłą a zakonem krzyżackim z 31 października 1382 r., na mocy którego książęta litewscy odstąpili Żmudź krzyżakom. Autentyczność dokumentu została zakwestionowana w ostatnich latach w literaturze białoruskiej, która upatruje w nim fałszerstwo krzyżackie. W artykule wykazano, że zachowany tekst znany jest z kilku odpisów powstających już od ostatniej dekady XIV w., pasuje do dyplomatyki ówczesnych układów krzyżackich oraz wyobrażeń obu stron o władzy i uprawnieniach władcy. Brak zatem powodów, by uważać ten układ za fałszerstwo.

Abstract

The article analyses the problem of authenticity of one of the treaties between Grand Duke Jogaila of Lithuania and Duke Skirgaila of Trakai and the Teutonic Order concluded on 31 October 1382 and ceding the land of Samogitia (Lithuanian: Žemaitija) to the Teutonic Order. The treaty's authenticity has been questioned in Belarusian research in recent years, as the Teutonic Order has been accused of forgery. In the article, it is shown that the surviving text is known from several copies, dating back to the last decade of the fourteenth century, and it fits the diplomatics of the Teutonic Order's treaties of that time as well as the notion of power and the ruler's rights of both sides. Therefore, there is no sufficient reason to consider the analysed document a forgery.

* Artykuł powstał w ramach projektu „Kodeks dyplomatyczny Świdrygiełły, wielkiego księcia litewskiego (do 1452 r.)”, grant Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, nr 0472/NPRH5/H30/84/2017 „Epoka jagiellońska i jej dziedzictwo w I Rzeczypospolitej do 1795 r. – Historia Wielkiego Księstwa Litewskiego i stosunki państwa Jagiellonów ze Wschodem”. Za pomoc w przygotowaniu artykułu pragnę podziękować dr. Alexandrowi Baranowowi, dr. Johannesowi Götzowi (Berlin), Hermanowi Bregerowi (Mińsk), prof. Krzysztofowi Kwiatkowskiemu, prof. Adamowi Szwedzie (Toruń), prof. Krzysztofowi Pietkiewiczowi (Poznań), dr. Antanasowi Petrilionisowi (Wilno) oraz mgr. Grigorijowi Borisowowi (Tybinga).

Słowa kluczowe: zakon niemiecki, krzyżacy, Wielkie Księstwo Litewskie, Jagiełło, Skirgiełło, Żmudź, dyplomatyka średniowieczna

Keywords: Teutonic Order, Teutonic Knights, Grand Duchy of Lithuania, Jogaila, Skirgaila, Samogitia, medieval diplomatics

31 października 1382 r. wielki książę litewski Jagiełło i książę trocki Skirgiełło na wyspie na rzece Dubissie zawarli z dostojnikami zakonu krzyżackiego reprezentującymi wielkiego mistrza Konrada Zöllnera von Rotenstein umowę, wystawiając trzy dokumenty. Dwa z nich – układy o rozejmie czteroletnim (z obietnicą przyjęcia chrztu w tym okresie)¹ i sojuszu litewsko-krzyżackim² – zachowały się w oryginale. Natomiast trzeci dokument, dotyczący odstąpienia Żmudzi zakonowi i nieco odmienny pod względem formularza³, znany jest jedynie z kopii. To wywołało podejrzenia o nieautentyczność, które zasygnalizował już Ignacy Daniłowicz w XIX w., a rozwinął badacz białoruski Aleh Lickiewicz w znakomitych publikacjach z lat 2010 i 2014, poświęconych układom litewsko-krzyżackim z drugiej połowy XIV w.⁴ Na poparcie tezy, że układ o odstąpieniu Żmudzi został sfałszowany lub przynajmniej interpolowany przez krzyżaków pomiędzy 1398 a 1410 r. miński historyk przywołał następujące argumenty:

1. Tekst układu o odstąpieniu Żmudzi jest znany nie z oryginału, lecz jedynie z transumtu z 1410 r., podczas gdy dwa pozostałe układy Jagiełły z krzyżakami, zawarte w tym samym dniu, zachowały się po dziś dzień w oryginalach, a ponadto były transumowane w 1393 r.

2. Układ ten ma odmienny formularz niż dwa pozostałe, m.in. zawiera prokulację, salutację i arengę (por. u Daniłowicza: „forma aktu, pochlebstwami przepelnionego, niezwyčajna i nikt z rady nie podpisany prócz obywatela wileńskiego Hannecke”⁵).

¹ Oryg.: GStAPK, Pergament-Urkunden, Schiebl. 52, nr 6; wyd.: L. von Baczeko, *Geschichte Preussens*, t. 2, Königsberg 1793, s. 236; L. David, *Preussische Chronik nach der Handschrift des Verfassers, mit Beyfügung historischer und etymologischer Anmerkungen – ans Licht gebracht – durch W. F. Freyherrn von Ungern-Sternberg*, t. 7, wyd. E. Hennig, Königsberg 1815, s. 159; *Kodeks dyplomacyjny Litwy*, wyd. E. Raczyński, Wrocław 1845 (dalej: KDL), s. 56–57; *Liv-, esth- und curländisches Urkundenbuch nebst Regesten* (dalej: LUB), t. 3, wyd. F.G. von Bunge, Reval 1857, nr 1185, kol. 394–395.

² Oryg.: GStAPK, Pergament-Urkunden, Schiebl. 52, nr 5; wyd.: L. von Baczeko, *op. cit.*, t. 2, s. 235–236; KDL, s. 56–57; LUB, t. 3, nr 1184, kol. 393–394.

³ Wyd.: L. von Baczeko, *op. cit.*, t. 2, s. 234; KDL, s. 57–58; LUB, t. 3, nr 1184, kol. 395–396.

⁴ I. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów papieżkich, cesarskich, krolewskich, książęcych...*, t. 1, Wilno 1860, nr 480, s. 241; A. Лицкевич, *Дагаворы паміж князямі ВКЛ, нобілямі Жамойці і прадстаўнікамі Тэўтонскага ордэна ў Прусіі і Лівоніі (1367–1398 гг.)*, „Arche” 10, 2010, s. 51–53, 88–92; O.B. Лицкевич, *Орденский экземпляр договора о четырехлетнем перемирии и военной помощи между Великим княжеством Литовским и Тевтонским орденом (31 октября 1382 г.)*, „Istorijos šaltinių tyrimai” 5, 2014, s. 215–232. W obu publikacjach podano niedokładne sygnatury oryginałów.

⁵ I. Daniłowicz, *Skarbiec dyplomatów...*, t. 1, nr 480, s. 241.

3. W tekście układu znanym z transumpty z 1410 r. nie ma mowy o prawie Żmudzinów do wybierania sobie pana spośród kandydatów z państw sąsiednich.

4. O odstąpieniu Żmudzi nie wspomina krzyżacki egzemplarz układu, pochodzący z Archiwum Koronnego Krakowskiego, zachowany w Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie i opublikowany po raz pierwszy dopiero przez Aleha Lickiewicza.

Niekwestionowaną zasługą Aleha Lickiewicza jest wprowadzenie do obiegu naukowego krzyżackiego egzemplarza układu z 1382 r., wcześniej znanego jedynie z krótkich wzmianek w literaturze⁶. Jednak wobec jego wątpliwości przywołanych powyżej nasuwa się szereg kontrargumentów:

Ad 1. Transumpt 1410 r., z którego dzisiaj jest znany tekst układu o odstąpieniu Żmudzi⁷, został sporządzony przez zakon krzyżacki w celu przedłożenia królowi czeskiemu i rzymskiemu Wacławowi IV (I) podczas jego mediacji w okresie rozejmu polsko-krzyżackiego⁸. Umieszczenie układu o odstąpieniu Żmudzi na pierwszym miejscu wyraźnie wskazuje na priorytety polityki krzyżackiej w owym czasie – przypomnijmy, że właśnie antykrzyżackie powstanie na Żmudzi wiosną 1409 r. doprowadziło do wybuchu wojny kilka miesięcy później.

Transumpt ten jednak bynajmniej nie jest jedyną kopią wspomnianego układu. Jeszcze jeden odpis zachował się w krzyżackiej „wielkiej księdze przywilejów”⁹, której powstanie Erich Weise datował na lata 1411–1414¹⁰. Co jednak w tym

⁶ W. Szelińska, J. Tomaszewicz, *Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Czartoryskich w Krakowie*, cz. 1: *Dokumenty z lat 1148–1506*, Kraków 1975, nr 207; J. Nikodem, *Witold, wielki książę litewski (1354 lub 1355 – 27 października 1430 roku)*, Kraków 2013, s. 74–75. Obecnie podobna egzemplarza krzyżackiego dostępna jest również online: <https://polona.pl/item/konrad-zoellner-von-rottenstein-wielki-mistrz-zakonu-krzyzackiego-w-prusach-w-imieniu,NDMzNjA3Nzg/0/#info:metadata> (dostęp: 15 XI 2022). Natomiast K. Neitmann, autor klasycznego studium nad układami zakonu niemieckiego, twierdził, że egzemplarz strony krzyżackiej nie zachował się, ale jest znany wyłącznie ze wzmianek; *idem*, *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen 1230–1449. Studien zur Diplomatie eines spätmittelalterlichen Territorialstaates*, Köln–Wien 1986 (Neue Forschungen zur Brandenburg-Preussischen Geschichte, t. 6), s. 223.

⁷ GStAPK, Pergament-Urkunden, Schiebl. 52, nr 7.

⁸ M. Pelech, *Zu den politischen Zielen des Deutschen Ordens beim Schiedsspruch des Königs Wenzel von Böhmen 1410*, „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands” 38, 1989, s. 177–187; S. Jóźwiak, K. Kwiatkowski, A. Szweda, S. Szybkowski, *Wojna Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*, Malbork 2010, s. 177–187; A. Szweda, *Przed Grunwaldem. Dyplomacja stron konfliktu wiosną 1410 r.*, „Nowe Studia Grunwaldzkie” 5/6, 2019/2020, s. 43–64. O praktyce transumowania dokumentów w dyplomacji polsko-litewsko-krzyżackiej zob. ostatnio A. Szweda, *Instrumenty notarialne jako środek dowodowy podczas sporów Polski (i Litwy) z zakonem krzyżackim od XIV do XVI wieku*, w: *Surasti tiesą. Pagalbiniai istorijos mokslai falsifikatų tyrime. Mokslinių straipsnių rinkinys*, red. R. Čapaitė, Vilnius 2022, s. 97–120.

⁹ GStAPK, Ordensfolianten, nr 67, s. 154–154v. Tę nazwę nadał foliantowi Erich Weise (zob. przyp. następny).

¹⁰ E. Weise, *Zur Diplomatie der Staatsverträge des Deutschen Ordens seit 1400*, „Altpreußische Forschungen” 12, 1935, s. 227.

miejscu wydaje się najważniejsze, jeszcze jeden odpis tego układu zachował się w zestawie dokumentów o stosunkach z Litwą z lat 1379–1390. Obecnie ten poszyt¹¹ stanowi Ordensfoliant 12a, który zawiera odpisy następujących dokumentów:

1. rozejm dziesięcioletni pomiędzy Litwą a zakonem niemieckim z 29 listopada 1379 r.¹² (s. 1–3);
2. pokój Jagiełły z zakonem niemieckim z 31 maja 1380 r.¹³ (s. 3–4);
3. układ Jagiełły i Skirgiełły z zakonem niemieckim o odstąpieniu Żmudzi z 31 października 1382 r. (s. 4–5);
4. układ Jagiełły i Skirgiełły z zakonem niemieckim o rozejmie czteroletnim z obietnicą przyjęcia chrztu w tym okresie z 31 października 1382 r. (s. 5);
5. układ Jagiełły i Skirgiełły z zakonem niemieckim o sojuszu militarnym z 31 października 1382 r. (s. 5–6);
6. memoriał wielkiego mistrza Konrada Zöllnera von Rotenstein o przyczynach wypowiedzenia wojny Jagielle i Skirgielle z 1387 r.¹⁴ (s. 6–12);
7. układ Witolda z zakonem niemieckim z 30 stycznia 1384 r.¹⁵ (s. 12–13);
8. ten sam układ (s. 13–15);
9. układ Witolda z zakonem niemieckim z obietnicą spłacenia długów z 19 stycznia 1390 r.¹⁶ (s. 15);
10. układ Witolda z zakonem niemieckim z 19 stycznia 1390 r.¹⁷ (s. 15–16);
11. układ Witolda z zakonem niemieckim z obietnicą spłacenia długów z 27 czerwca 1390 r.¹⁸ (s. 16–17);
12. list odpowiedni wielkiego mistrza Konrada Zöllnera von Rotenstein do Jagiełły z 30 lipca 1383 r.¹⁹ (s. 18–19).

¹¹ Używam tego określenia umownie, ponieważ, zgodnie z informacjami Johannes Götza, ze względu na nowoczesną oprawę nie sposób ustalić jednoznacznie, czy jest to jedna składka, czy raczej dwie.

¹² Wyd.: *Codex diplomaticus Prussicus. Urkunden-Sammlung zur älteren Geschichte Preussens aus dem Königl. Geheimen Archiv zu Königsberg nebst Regesten* (dalej: CDP), t. 3, wyd. J. Voigt, Königsberg 1848, nr 134; por. A. Лицкевич, *op. cit.*, s. 50 (tu też inne edycje i regesty).

¹³ Wyd.: LUB, t. 3, nr 1153; por. A. Лицкевич, *op. cit.*, s. 50–51, 110–112 (tu też inne edycje i regesty).

¹⁴ Zob. niżej, przyp. 24.

¹⁵ Wyd.: *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae, 1376–1430*, wyd. A. Prochaska, Cracoviae 1882 (*Monumenta Medii Aevi Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia*, t. 6) (dalej: CEV), nr 13; por. A. Лицкевич, *op. cit.*, s. 53–55 (tu też inne edycje i regesty).

¹⁶ Wyd.: CEV, nr 64; por. A. Лицкевич, *op. cit.*, s. 66 (tu też inne edycje i regesty).

¹⁷ Wyd.: CEV, nr 63; por. A. Лицкевич, *op. cit.*, s. 65–66 (tu też inne edycje i regesty).

¹⁸ Wyd.: CEV, nr 70; por. A. Лицкевич, *op. cit.*, s. 68–69 (tu też inne edycje i regesty).

¹⁹ Zob. niżej, przyp. 23. Przyjmuję termin „list odpowiedni” za A. Szwedą, jako bardziej zbliżony do terminologii źródeł staropolskich, mimo że w literaturze zwykle używa się terminu „list wypowiedni”; A. Szweda, *Die polnischen Absagebriefe während der Kriege mit dem Deutschen Orden*, „*Studia historica Brunensia*” 66, 2019, nr 1, s. 108.

Zarówno znaki wodne²⁰, jak i zestaw dokumentów (brak układu salińskiego) wskazują, że ów poszyt powstał w ostatniej dekadzie XIV w., przed 1398 r., gdy żyli jeszcze uczestnicy rokowań na Dubissie, m.in. król Władysław Jagiełło i rzyżanin Hanul²¹. Ponadto zwraca uwagę bardzo szczegółowy i dokładny opis pieczęci Jagiełły i Skirgiełły właśnie przy tym dokumencie w transumpcie z 1410 r., inaczej niż przy pozostałych dokumentach w obu transumptach²²:

Quarum prima habuit duo sigilla rotunda de cera communi in pressula pergameni impendencia, in quorum sigillorum primi medio in cera rubea cere communi impressa armiger insedens in equo, in manu dextera gladium vibratum et cum sinistra frenum equi tenens, habens galeam acutam cum nodo rotundo in capite, in cuius sigilli circumferencia tales littere legebantur: * Yagal Dei gracia rex in Lettovia. In secundi vero sigilli medio in cera viridi cere communi impressa armiger sedens in equo, habens sub brachio dextro lanceam et in sinistra manu frenum equi et scutum ante pectus videbatur, cuius sigilli littere circumferenciales huiusmodi tenoris erant: Skirgal Dei gracia dux de Lettow.

Ad 2. Okoliczności negocjacji litewsko-krzyżackich i zawarcia układów zostały szczegółowo opisane w dwu pismach – liście odpowiednim Konrada Zöllnera von Rotenstein do Jagiełły z 30 lipca 1383 r.²³ oraz obszernym memoriale tegoż wielkiego mistrza, spisany najwcześniej w marcu 1387 r.²⁴ Zobaczmy, w jaki sposób pisma te mówią o interesującym nas układzie. W liście odpowiednim czytamy:

²⁰ Znak wodny w postaci lilii znajduje się na k. 3, 6, 8, 10, 11. Papier z podobnymi znakami wodnymi, według *Wasserzeichen-Informationssystem* (<http://www.wasserzeichen-online.de/wzis/index.php>), był używany w ostatniej dekadzie XIV w.; zob. *ibidem*, DE9090-PO-127518 (1395 r., Xanten), IT6900-PO-127524 (1395 r., Awinion), IT6900-PO-127535 (1396 r., Awinion).

²¹ W. Semkowicz, *Hanul, namiestnik wileński (1382–1387) i jego ród*, „Ateneum Wileńskie” 7, 1930, nr 1–2, s. 1–20; M. Kosman, *Rzekoma działalność pisarska Hanula*, „Studia Źródłoznawcze” 12, 1967, s. 149–153; W. Bukowski, *Salomonowie herbu Łabędź. Ze studiów nad patrycjatem krakowskim wieków średnich*, w: *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. K. Baczkowski, W. Bukowski, Kraków 1995, s. 113–145.

²² Egzemplarze tych pieczęci zachowały się przy oryginałach układów z 31 X 1382 r. przywołanych w przyp. 1 (pieczęć Jagiełły) i 2 (pieczęcie obu książąt); por. ich reprodukcje: E. Rimša, *1385 m. Krėvos akto antspaudai*, w: *1385 m. rugpjūčio 14 d. Krėvos aktas*, red. J. Kiaupienė, Vilnius 2002, s. 95, 97.

²³ Wyd.: LUB, t. 3, nr 1189, s. 399–401; L. von Baczko, *op. cit.*, t. 2, s. 237; KDL, s. 62. List odpowiedni miał zostać wydany „nach dem Original auf Perg. im Königsb. geh. Ordensarchiv” (LUB, t. 3, reg. 1402, s. 124), ale nie udało mi się znaleźć go w zasobie archiwum królewieckiego w GStAPK. Por. jednak odpis z lat 90. XIV w.: GStAPK, Ordensfolianten, nr 12a, s. 18–19 (o jego dacie zob. wyżej).

²⁴ Wyd.: LUB, t. 3, nr 1240, kol. 488–495 (reg. 1469, s. 143–144); oryg.: GStAPK, Pergament-Urkunden, Schiebl. 52, nr 10 (*Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, cz. 2: *Regesta privilegiorum Ordinis S. Mariae Theutonicorum. Regesten der Pergament-Urkunden aus der Zeit des Deutschen Ordens*, oprac. E. Joachim, wyd. W. Hubatsch, Göttingen 1948, nr 1102). O dacie, poza wymienionymi regestami, zob. K. Neitmann, *Die Staatsverträge...*, s. 86, przyp. 31.

Ouch so weistu wol, das di brife inne habin, di du und din bruder Skirgal vorsegelt habin, das das lant zcu Sameyten sulde unsir sin bis uf die Dobiez. Des undirwindestu dich und schribest uns in dinen brifen, se haben sich dir dirgoben und dinme liebin bruder Skirgal, und wir sulden ir uns in keiner weise zczucin. [...] Ouch nimmest du uns das unser, als das lant Sameytin, das vor vil jaren unserm Ordin zcugehort hat, des wir gute brive und ingesegil habin²⁵.

Memoriał z lat 1387–1389 przedstawia sprawę następująco:

Dieselbin vogenanten gebieteger zogen und hilden den tag mit Skirgailo und Hanniken von Rige uf der Dobiza von Jagals und unser wein, also das sie die tiedinge begriffen mit enander, die do werten sechs gantze tage, und noch veel andern reden, die sich dorundir vorlifffen und geschogen also, das sie von beidersyt obireintrugen von guten willin und itzlich von im selbin, und annameten und machten einen frede von beidirsyt czwischen uns, in von Winachten anczuhebin vort vier jare zu werende mit sulchen vorworten und undirscheit, als hienoch geschreben steet. Zum ersten das sie geloubten bie eren und bie truwen, mit allen eren landen Cristen zu werden binnen den vier jaren, das sie allis nicht gehaldin habin. Zum andirmol um die lantscheidung, **als die Dobiza vellet in die Memel zu mittelstromen, ufzugeende bis do sie entspringet**, also als die vorsegelten brive von beidirsyt wol uswissen. [...] Der virde artikel: Das sich Jagal des landes zu Sameithen undirwindet, das her selbin und ouch ander koninge von Littauwen, syne vorfarin, deme Orden gegeben hat, das wir gute brive habin²⁶.

Zatem zarówno w liście odpowiednim, jak i w memoriale wielki mistrz powoływał się na dokument o odstąpieniu Żmudzi aż do Dubissy, opieczętowany przez Jagiełłę i Skirgiełłę. Według listu odpowiedniego Jagiełło odwoływał się do woli Żmudzinów, którzy poddali się jemu i Skirgielle. Natomiast w swoim memoriale zwierzchnik zakonu powoływał się na dokumenty wystawione nie tylko przez Jagiełłę, ale także przez jego poprzedników²⁷. Warto przypomnieć sobie, że wypowiedzenie wojny w średniowieczu miało charakter publiczny, a same listy odpowiednie zwykle były „otwarte”²⁸. Wypowiedzeniu wojny i organizacji wyprawy latem 1383 r. niewątpliwie towarzyszyła krzyżacka propaganda, w centrum której stała jednak nie kwestia przynależności Żmudzi, lecz zerwanie chrztu przez Jagiełłę²⁹. Biorąc to pod uwagę, z przytoczonych cytatów można wysnuć

²⁵ LUB, t. 3, nr 1189, kol. 400 (pisownia nieznacznie poprawiona).

²⁶ LUB, t. 3, nr 1240, kol. 489–490, 494 (pisownia nieznacznie poprawiona).

²⁷ Niewątpliwie chodzi tu o donacje króla Mendoga; *Preußisches Urkundenbuch* (dalej: PUB), t. 1, cz. 2: *Politische (allgemeine Abteilung)*, wyd. A. Seraphim, Königsberg 1909, nr 40, 79.

²⁸ A. Szweda, *Prawna forma rozpoczynania wojny w późnym średniowieczu na przykładzie listów wypowiednich wielkich mistrzów zakonu krzyżackiego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 10, 2010, nr 1–2, s. 175, 178–179.

²⁹ Świadczą o tym opowiadania kronik (*Scriptores rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft* (dalej: SRP), t. 2, wyd. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehle, Leipzig 1863, s. 621–623; t. 3, Leipzig 1866, s. 123–129, 603–605) oraz sformułowanie w liście miast pruskich do miasta Lubeki z 9 VII 1383 r. o nieobecności wielkiego mistrza w kraju: „vos scire desideramus, generalem nostrum dominum magistrum modernum nostris in partibus pronunc non esse constitutum, sed in partibus Litwanorum magno cum

kilka wniosków. Po pierwsze, dokument Jagiełły o odstąpieniu Żmudzi nie był na tyle podejrzany, by uniknąć powołania się nań; gdyby tak było krzyżacy mogliby przywołać jedynie donacje „starych królów”, których autentyczność stronie litewskiej byłoby trudniej podważyć ze względu na brak wykształconych prawników i własnej tradycji o Mendogu i jego czynach³⁰. Po drugie, ani Jagiełło, ani dyplomaci litewscy lub polscy nie próbowali w odpowiedzi na oskarżenia krzyżackie podawać w wątpliwość autentyczności swojego dokumentu, władca odwoływał się tylko do postawy mieszkańców tych terenów. Po trzecie, zwraca uwagę, że sformułowanie w memoriale krzyżackim niemal dosłownie zgadza się z odpowiednim ustępem układu określającym granice przekazywanego terytorium:

Hirumbe so haben wir mit wolbedochtem mute, frey, umbetwungen und mit rathe, metewissen und volbort unser liben muter Julianne, der grossen koniginnen czu Littowen, und dessir undirgeschreber unsir brudere, alse Cariebut, Langwenne, Carigal, Wigant, Swetregal, und unsers getruwen rathes, gegeben den vogenanten erbern geistlichen brudern und yrem ganczen Orden alle dy land und jegenoth, besaczt und umbesacztz, czwischen des Ordens landen und der Dobyes gelegen, **anczuheben am mittelstrome der Dobissen, als sie in die Mymmel vellet, uffzugehen bis dat sy czum ersten entspringet**, mit allem nutcze, hirschaft, vreyheit, mit allem frommen und rechte, ewiglich, frey czu besitczen, gleicherweis, als sy yre andere land besitczen.

Nie ma tu wzmianki o Żmudzi, a jedynie opis jej granic, co zapewne wynika z faktu, że owe granice w tym czasie dopiero się kształtowały³¹.

Ważna jest jeszcze jedna okoliczność. Z powyższych informacji wynika (co już zauważono w literaturze przedmiotu), że układy zachowane po dziś dzień w oryginałach były traktowane jako **wstępne**. Ponieważ wielki mistrz był w owym czasie zajęty spotkaniem z margrabią brandenburskim Zygmuntem Luksemburskim i nie mógł przybyć osobiście nad Dubisę, wysłał tam dostojników z Prus i Inflant. Byli nimi wielki komtur Rüdiger von Elner, wielki marszałek Konrad von Wallenrode, komtur bałgijski Marquart von Larheim, komtur brandenburski (pokarmiński)

exercitu, ad fidem catholicam eosdem, ut speramus Domino supremo suffragante, convertendo”, *Die Recesse und andere Akten der Hansetage von 1256–1430*, t. 3, Leipzig 1875, nr 170.

³⁰ Zob. R. Petrauskas, *Užmirštas karalius. Mindaugas LDK visuomenės savimonėje*, w: *idem, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Politika ir visuomenė vėlyvaisiais Viduramžiais*, Vilnius 2017, s. 147–161.

³¹ D. Baronas, A. Dubonis, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. 3: *Valstybės iškilimas tarp Rytų ir Vakarų*, Vilnius 2011, s. 41. Zresztą bezpośredniej wzmianki o Żmudzi brak też w układzie salińskim z 1398 r. – tu ten region tak samo został określony poprzez opis granic; *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen im 15. Jahrhundert*, t. 1: *1398–1437*, wyd. E. Weise, wyd. 2, Marburg 1970, nr 2; S. Kubon, *Die Außenpolitik des Deutschen Ordens unter Hochmeister Konrad von Jungingen (1393–1407)*, Göttingen 2016 (Nova Mediaevalia. Quellen und Studien zum europäischen Mittelalter, t. 15), s. 113–115. Nieprecyzyjne wydaje się zatem twierdzenie, że w 1382 r. odstąpiono krzyżakom „włości zachodnie Żmudzi”; O.В. Лицкевич, *Граница между ВКЛ и Ливонией от озера Курцума до Западной Двины в XIV–XV вв.*, w: *Актуальные проблемы источниковедения: материалы VI Международной научно-практической конференции, Витебск, 23–24 апреля 2021 г.*, red. А.Н. Дулов, Витебск 2021, s. 426.

Albrecht książę saski, komtur ragnecki Wigand von Bellersheim, wójt sambijski Johann von Lorich, natomiast gałąź inflancką reprezentowali mistrz krajowy inflancki Wilhelm von Friemersheim, marszałek krajowy inflancki Robin von Eltz, komtur parnawski Albrecht von Brenken oraz komtur windawski Rembolt von Munheim³². Potwierdza to również zestawienie wykazu urzędników zakonu, którzy brali udział w zjeździe na Dubissie, w memoriale wielkiego mistrza³³ z listą świadków krzyżackiego egzemplarza układu³⁴. Zgodnie ze złożoną procedurą zawierania układów, dobrze znaną m.in. w dyplomacji zakonu niemieckiego³⁵, wymagały one jeszcze potwierdzenia i opieczętowania przez zwierzchnika zakonu i niektórych najwyższych rangą urzędników – komtura elbląskiego, wielkiego szpitalnika, komtura christburskiego (dzierzgońskiego) i zarazem wielkiego szatnego oraz skarbnika zakonu³⁶. Nie doszło jednak do tego. Już na początku 1383 r. Jagiełło odmówił przekazania Żmudzi krzyżakom, powołując się na poddanie się „wszystkich Żmudzinów” jemu i Skirgielle oraz na opór własnych poddanych³⁷. Wbrew układowi z zakonem niemieckim najechał Mazowsze³⁸, natomiast gdy w lipcu 1383 r. miało dojść do zjazdu Jagiełły z Konradem Zöllnerem von Rotenstein, władca litewski odmówił przyjazdu na spotkanie ze zwierzchnikiem zakonu, który nie mógł dopłynąć statkiem na umówione miejsce obrad, co doprowadziło do wypowiedzenia wojny³⁹.

Chociaż dopiero ratyfikacja oznaczała zawarcie układu z prawnego punktu widzenia, nie wykluczało to jednak, że strony dążyły do wprowadzenia wynegocjowanych postanowień w życie jeszcze przed ratyfikacją⁴⁰. Właśnie taka sytuacja

³² W takiej formie jego imię występuje na liście świadków egzemplarza krzyżackiego. W memoriale występuje jako Ramoth lub Ramoch. Wydawcy biogramów braci gałęzi inflanckiej zakonu niemieckiego identyfikują go przypuszczalnie z Rabodem von der Horst; *Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens*, red. L. Fenske, K. Militzer, Köln–Weimar–Wien 1993 (Quellen und Studien zur baltischen Geschichte, t. 12), nr 441, s. 348–349.

³³ LUB, t. 3, nr 1240, kol. 489.

³⁴ О.В. Лицкевич, *Орденский экземпляр...*, s. 230–231. Dlatego bezpodstawne jest przypisywanie wielkiemu mistrzowi w teście publikacji (s. 227, tab., nr 1) pierwszej, niezachowanej pieczęci egzemplarza krzyżackiego, po której pozostał tylko pasek pergaminowy.

³⁵ K. Neitmann, *Die Staatsverträge...*, s. 148–275; A. Szweđa, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zakonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009, s. 293–310.

³⁶ LUB, t. 3, nr 1240, kol. 490.

³⁷ CDP, t. 4, Königsberg 1853, nr 14.

³⁸ Zob. M. Radoch, *Zarys działalności polityczno-dyplomatycznej książąt mazowieckich wobec państwa krzyżackiego w Prusach w latach 1385–1407*, Olsztyn 1998, s. 36–37.

³⁹ Wydarzenia te analizowano już nie raz, zob. np. H. Gersdorf, *Der Deutsche Orden im Zeitalter der polnisch-litauischen Union. Die Amtszeit des Hochmeisters Konrad Zöllner von Rotenstein (1382–1390)*, Marburg am Lahn 1957, s. 58–72; K. Neitmann, *Die Staatsverträge...*, s. 86–87, 223–224; V. Almonaitis, *Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais*, Kaunas 1998, s. 98–105 (tu też wcześniejsza literatura).

⁴⁰ K. Neitmann, *Die Staatsverträge...*, s. 249–251. Można przypomnieć sobie chociażby wydarzenia z 1431 r., gdy wielki mistrz Paul von Rusdorf najechał Polskę na mocy przymierza

miała miejsce w przypadku z przejęciem Żmudzi przez krzyżaków, którzy oczywiście byli zainteresowani nadaniem od razu mocy prawnej stosownemu postanowieniu. Wydaje się prawdopodobne, że temu miały służyć właśnie te elementy, na które wskazują zwolennicy hipotezy o podejrzanym charakterze układu, a które nadawały mu doniosłą formę – salutacja, arenga oraz powołanie się na radę, wiedzę i zgodę księżnej Julianny, braci Jagiełły i Skirgiełły oraz ich wiernej rady. Arenga układu, wyjaśniająca motywy odstąpienia Żmudzi, głosi:

Wandt dy beweisunge der werke czechene sint der lybe, des han wir angeseen fruntliche beweisunge, rath, hulffe, arbeit und mancherleye müe, dy die erbern geistlichen bruder des Ordens des Dutschen huses von Iherusalem czu Prussen und czu Lieflland uns und den unsern mit libe und mit gute bewiset haben, des wir uns ouch noch allewege czu in seyn vormuten. [Ponieważ okazywane czyny są znakami miłości, a my zobaczyliśmy przyjacielskie zachowanie, radę, pomoc, działanie i wielorakie starania, które okazali nam i naszym [ludziom] z miłością i dobrocią czcigodni bracia duchowni zakonu domu niemieckiego z Jerozolimy w Prusach i w Inflantach, toteż my nadal się spodziewamy, że stale tak będzie – tłum. S.P].

Arenga ta ma charakter nietypowy dla układów zakonu niemieckiego z książętami litewskimi, ale jest raczej prosta i nierozwinięta w porównaniu z arengami o treściach religijnych i filozoficznych, używanymi w kancelariach ówczesnych królów i cesarzy⁴¹, a nawet z arengą traktatu salińskiego z 1398 r.⁴² Czy ten element formularza dokumentu strony litewskiej powstał z inspiracji krzyżaków? Dane o produkcji dokumentowej władców litewskich w okresie przed chrztem są szczątkowe, ponieważ – jak wiadomo – w tym okresie nie istniała jeszcze kancelaria gospodarska jako stała instytucja, pisane dokumenty i listy były używane przede wszystkim w kontaktach z państwami sąsiednimi, dlaczego nierzadko korzystano z pomocy kancelarii tych ostatnich albo powoływany *ad hoc* specjalistami⁴³. Wobec tego nie sposób dokładnie odpowiedzieć na pytanie, czy dokument, o którym mowa, został sporządzony przez kogoś po stronie litewskiej, może ryżanina Hanula, jak przypuszczał Władysław Semkowicz, czy po stronie krzyżackiej⁴⁴.

zaczepno-odpornego z wielkim księciem litewskim Bolesławem Świdrygiełłą, nie doczekawszy się jego ratyfikacji; *ibidem*, s. 193–201.

⁴¹ Por. *Arengenverzeichnis zu den Königs- und Kaiserurkunden von den Merowingern bis Heinrich VI*, oprac. F. Hausmann, A. Gawlik, München 1987 (Monumenta Germaniae Historica. Hilfsmittel, t. 9). Badania nad arengami dokumentów średniowiecznych mają bogatą tradycję, zob. chociażby klasyczne studia: H. Fichtenau, *Arenga. Spätantike und Mittelalter im Spiegel von Urkundenformeln*, Graz–Köln 1957 (Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, t. 13); A. Adamska, *Arengi w dokumentach Władysława Łokietka: formy i funkcje*, Kraków 1999.

⁴² *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens...*, t. 1, nr 2.

⁴³ M. Kosman, *Kancelaria wielkiego księcia Witolda*, „Studia Źródłoznawcze” 14, 1969, s. 95–99; S.C. Rowell, *A Pagan's Word. Lithuanian Diplomatic Procedure 1200–1385*, „Journal of Medieval History” 18, 1992, nr 2, s. 145–160.

⁴⁴ Zob. krytykę tej hipotezy: M. Kosman, *Rzekoma działalność*, s. 151. M. Kosman opowiada się właśnie za tą ostatnią ewentualnością, powołując się na okoliczność, że układ z 1382 r. został

Okoliczność, że dokument strony litewskiej jest pisany inną ręką niż strony krzyżackiej, a ponadto dokumenty stron są odmienne pod względem znacznej części sformułowań skłania ku przypuszczeniu, że to Jagiełło i Skirgiełło znaleźli specjalistę, który spisał ich egzemplarze układu. Wydaje się, że gdyby chodziło o krzyżackie fałszerstwo lub interpolację, to wykształceni pisarze zakonu niemieckiego mogliby nadać arendzie bardziej elegancką formę. Z drugiej strony, o umiejętności pisarza strony litewskiej świadczy to, że zdołał powiązać motyw arengi z treścią dokumentu, inaczej niż w wielu wczesnych dokumentach spisanych w językach wernakularnych⁴⁵ (tym bardziej że arenga – postrzegana „jako literackie ozdobniki” – nie była koniecznym elementem formularza takich dokumentów⁴⁶). W arendzie układu z 1382 r. można dopatrywać się motywu nietrwałości ludzkiej pamięci, która potrzebuje dowodu czynów (*beweisunge der werke*) w postaci dokumentu pisanego. Ten memoratyczny motyw nierzadko pojawia się w krzyżackich przywilejach⁴⁷. Jeżeli chodzi o salutację, to w epistolografii Jagiełły spotykamy ją właśnie tylko w liście z 1383 r., spisanym po łacinie⁴⁸. Podczas gdy wzmiankę o braciach Jagiełły znajdujemy też w innych układach z 31 października 1382 r., zachowanych w oryginałach, to odwołanie się do Julianny Olgierdowej w całości odpowiada stopniowi jej wpływów politycznych w owym okresie, znanemu

spisany w języku górnoniemieckim, podczas gdy w Rydze, skąd pochodził Hanul, używano dolnoniemieckiego. Zresztą w dyplomatyce układów polsko-krzyżackich epoki piastowskiej znane są wypadki wspólnego redagowania ich tekstów; S. Szczur, *Traktaty międzypaństwowe Polski piastowskiej*, Kraków 1990, s. 31–71.

⁴⁵ I. Reiffenstein, *Deutschsprachige Arengen des 13. Jahrhundert*, w: *Festschrift für Max Spindler zum 75. Geburtstag*, wyd. D. Albrecht, A. Kraus, K. Reindel, München 1969, s. 177–192; А.Ф. Литвина, *Аренга: судьба латинской формулы в восточнославянских документах*, w: *Славянская языковая и этноязыковая системы в контакте с неславянским окружением*, red. Т.М. Николаева, Москва 2002, s. 315–351; П.В. Петрухин, *К вопросу о языке Смоленской договорной грамоты 1229 г.*, w: *От значения к форме, от формы к значению. Сборник статей в честь члена-корреспондента РАН Александра Владимировича Бондарко*, red. М.Д. Воейкова et al., Москва 2012, s. 478–479, 481–483.

⁴⁶ A. Adamska, *Od łaciny do języków wernakularnych – i z powrotem. Język dokumentu średniowiecznego w świetle nowszych badań*, w: *Kultura pisma w średniowieczu. Znane problemy – nowe metody*, red. A. Adamska, P. Kras, Lublin 2014 (*Colloquia Mediaevalia Lublinensia*, t. 2), s. 88–89.

⁴⁷ M. Armgart, *Die Handfesten des preußischen Oberlandes bis 1410 und ihre Aussteller. Diplomatische und prosopographische Untersuchungen zur Kanzleigeschichte des Deutschen Ordens in Preußen*, Köln–Weimar–Wien 1995 (*Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz*, t. 2), s. 84–86. O arengach w układach krzyżackich zob. też K. Neitmann, *Staatsverträge...*, s. 380. Arenga jest rzadko spotykana też w formularzu układów Piastów, zarówno z krzyżakami, jak i z władcami świeckimi; S. Szczur, *op. cit.*, s. 31–71. W traktatach polsko-krzyżackich z XV w. arenga jako taka pojawia się tak samo rzadko, i to w „wieczystych” układach pokojowych, ale czasami jej cechy przybiera narracja; A. Gąsiorowski, *Friedensvertragsurkunden zwischen Polen und dem Deutschen Orden im 15. Jhd.*, w: *Folia diplomatica*, t. 2, red. S. Dušková, J. Šebánek, Brno 1976, s. 159–171.

⁴⁸ CDP, t. 4, nr 14; A. Szweda, *Organizacja i technika...*, s. 130 i przyp. 328.

z innych źródeł⁴⁹. Natomiast wczesny przykład odwołania się do rady tłumaczy się wagą zagadnienia, decyzja w tej sprawie wymagała bowiem poparcia wpływowych poddanych Jagiełły (zwłaszcza że żaden władca średniowieczny nie mógł obejść się bez narad z otoczeniem)⁵⁰.

Ad 3. Nic nie wskazuje, by odwołanie się do woli Żmudzinów w tekście układu w jakikolwiek sposób (*expressis verbis* lub np. poprzez dobór świadków) było konieczne. Znamy szereg donacji ziem z XIII i XIV w. (przypomnijmy sobie choćby słynne dokumenty króla litewskiego Mendoga), w tym zachowane w oryginałach, które nie wspominają o prawie wyboru miejscowej ludności, a opierają się tylko i wyłącznie na woli władcy⁵¹. Warto też przypomnieć, że Jagiełło w 1382 r. odstępował zakonowi ziemię, której nie kontrolował, aczkolwiek rościł sobie prawa do niej⁵². Jeżeli zaś chodzi o świadectwa kontaktów zwierzchnictwa zakonnego ze Żmudzinami w postaci przywilejów dla bojarów, na które powołuje się Aleh Lickiewicz, to pochodzą one dopiero z 1384 r.⁵³ Jednak wydaje się, że nie brak takich świadectw też dla wcześniejszego okresu. Chodzi o list wielkiego marszałka Konrada von Wallenrode do mistrza inflanckiego Wilhelma von Vriemersheim z 27 października 1383 r.⁵⁴ Mistrz inflancki zapytywał wielkiego mistrza, czy pewna ziemia, bliżej w odpowiedzi nieokreślona, jest wciągnięta do pokoju z ziemiami położonymi pomiędzy Niewiażą a Niemnem, z którymi zakon w tym samym roku zawarł pokój (tj. właśnie ze Żmudzią). Wielki marszałek odpowiadał, że właśnie udaje się do Ragnety, by zapytać o to Witolda i Litwinów, którzy wiedzą o tym lepiej. To nie tylko potwierdza pozycję Witolda jako swoistego „zarządcy” Żmudzi, znaną z kroniki Wiganda von Marburg⁵⁵, ale także wskazuje na to, że jakieś kontakty zakonu z mieszkańcami tego kraju miały miejsce już w 1383 r., jeżeli nie wcześniej.

⁴⁹ Por. przegląd literatury polskiej na ten temat: K. Osiński, *Pozycja Julianny Twerskiej w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1377–1382. Próba charakterystyki problemu*, „Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny” 2013, nr 1, s. 80–87. Konkluzja, że „występowanie księżnej w źródłach krzyżackich ma charakter ideologiczny” nie przekonuje w świetle zebranych tam danych.

⁵⁰ Por. L. Korczak, *Litewska rada wielk księżca w XV wieku*, Kraków 1998, s. 12–15; R. Petrauskas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimo ištakos: Didžiojo kunigaikščio taryba ir bajorų suvažiavimai XIV–XV a.*, „Parlamento studijos” 3, 2005, s. 13–14.

⁵¹ Por. przegląd w: A. Selart, *Donating Land to the Church. Topos as a Legal Argument in Thirteenth-Century Livonia*, w: *Making Livonia. Actors and Networks in the Medieval and Early Modern Baltic Sea Region*, red. A. Mänd, M. Tamm, Abingdon–New York 2020, s. 143–157.

⁵² V. Almonaitis, *op. cit.*, s. 92–98 (tu też wcześniejsza literatura).

⁵³ AGAD, dok. perg. nr 851, 873. Omówienie tych przywilejów zob. A. Лицкевич, *op. cit.*, s. 122–123 (tu też dalsza literatura). Zresztą kontakty z miejscową ludnością to podstawowy sposób integracji danej ziemi ze strukturami ogólnopaństwowymi, do którego sięgały władze, niezależnie od sposobu włączenia tej ziemi w skład państwa.

⁵⁴ GStAPK, Ordensfolianten, nr 1, s. 8; wyd. (z nieznacznymi skrótami): H. Gersdorf, *op. cit.*, s. 240, przyp. 81.

⁵⁵ Por. V. Almonaitis, *op. cit.*, s. 98–105.

Ad 4. Tak samo jak w poprzednim punkcie, dokument krzyżacki wcale nie musiał zawierać wzmianki o przejściu Żmudzi przez zakon. W ogóle pod względem treści najbardziej odpowiada dokumentowi strony litewskiej o sojuszu militarnym, podczas gdy tak ważny dla krzyżaków warunek chrztu Litwinów został w ich egzemplarzu potraktowany jedynie marginesowo. Nie jest to bynajmniej wyjątkowy przypadek, gdy w dokumencie traktatowym podkreśla się warunek ważny z punktu widzenia nie wystawcy, lecz odbiorcy. W taki sam sposób sformułowano umowę o podziale sfer interesów na Rusi w traktacie salińskim: Witold odstępował krzyżakom Psków, krzyżacy Witoldowi – Nowogród Wielki, ale w dokumencie Witolda brak wzmianki o Nowogrodzie, a w dokumencie krzyżackim – o Pskowie⁵⁶. Rodzi się też retoryczne pytanie: czy możemy zakwestionować autentyczność każdego źródła, które nie zachowało się w oryginale i które nie odpowiada pewnym założeniom sformułowanim przez badacza?

W świetle powyższych uwag powstaje pytanie: dlaczego po 1387 r. nie znamy ani oryginału, ani choćby transumptów układu o odstąpieniu Żmudzi, ani przy najmniej wzmianek o nim, natomiast znowu pojawiają się w końcu pierwszej dekady XV w.? Oczywiście, możemy przypuszczać, że takie transumpty istniały, ale nie zachowały się. Byłoby to jednak ryzykowne założenie, biorąc pod uwagę, jak pieczołowicie przechowywano w archiwum wielkiego mistrza najważniejsze dokumenty, służące jako prawna podstawa posiadania ziem przez zakon niemiecki, oraz na to, że nie był przywoływany przez krzyżaków podczas dosyć dobrze udokumentowanych pertraktacji z delegacjami z Polski i Litwy. Wydaje się, że przyczynę tego da się wyczytać z przytoczonych źródeł. Już list odpowiedni z 1383 r. oraz memoriał z lat 1387–1389 powołują się zarówno na pisma Jagiełły i Skirgiełły, jak i na „dobre listy” na Żmudź – za tym określeniem kryją się bulle papieskie, przywileje cesarskie oraz donacje Mendoga potwierdzone przez papieża i cesarza⁵⁷. Ich wykaz znajdujemy w protokole obrad z 1389 r.⁵⁸ Nie dziwi, że zostały przytoczone w pierwszym rzędzie, miały bowiem większe znaczenie niż układ zawarty z poganami. Znamienne wydaje się postępowanie strony litewskiej, reprezentowanej przez Skirgiełłę, podczas pertraktacji polsko-litewsko-krzyżackich w kwietniu 1388 r. Został wciągnięty do grona negocjatorów jako osoba dobrze znająca miejscowe realia. Gdy zaś doszło do negocjacji, oświadczył, że dobrze zna miejscowe obiekty fizjograficzne, ale nie odwoływał się do żadnych

⁵⁶ S. Kubon, *op. cit.*, s. 110–113.

⁵⁷ Por. K. Neitmann, *Papst und Kaiser in den Staatsverträgen des Deutschen Ordens in Preußen 1230–1466*, „Archiv für Diplomatik” 33, 1987, s. 293–321.

⁵⁸ CDP, t. 4, nr 66. Natomiast w 1393 r. sporządzono transumpt słynnego nadania całej Litwy (a więc nie tylko Żmudzi) na rzecz zakonu niemieckiego przez cesarza Ludwika IV z 1337 r.; PUB, t. 3, cz. 1, wyd. M. Hein, Königsberg 1944, nr 134, 135. Por. odwołania się strony zakonnej do bulli papieskich i przywilejów cesarskich na Żmudź w negocjacjach 1396 r.: CDP, t. 6, Königsberg 1861, nr 26, 29; V. Almonaitis, *op. cit.*, s. 114–117; S. Kubon, *op. cit.*, s. 66–100.

dokumentów⁵⁹. Nie dziwi też, że od 1398 r. na pierwszy plan wysuwa się układ saliński. Dopiero w latach 1409–1410 krzyżacy wrócili do dawniejszych układów. Otóż w memoriale z 1409 r. – chociaż on tak samo poświęca sporo uwagi czynom Mendoga – czytamy:

Dornoch suchte her [tj. Jagiełło. – S.P.] hulfe am Orden beide ken Prußen und ken Liffland und vorschreb sich groslich, dem Orden czu dynen und etliche land dem Orden mit gutem willen czu entwichen, obir dy der Orden ouch brife hat desselbin koninges. Des halff ym der Orden uff beyden siten, das her mit heres craft vying Wytowtes vater Kynstottin und Wytawt czu felde, und solde syn Cristen worden by IIII jaren. Und das hilt her nicht, wend meister Conrad Czolner mit vil bisschaffen und prelaten czu im czog und wolde in lassen touffen. Und do her mit synen schiffen wol III mylen von im quam und von wassers wegen nicht forder mochte faren, sante der meister czu im und lis in bitten, das her obir land den weg czu im rete, das her nicht thun wolde. Und alles, das her vorheissen hatte, des hild her keyns⁶⁰.

Wyrok Wacława IV z 8 lutego 1410 r., przyznający Żmudź krzyżakom, jako na tytuły prawne powołuje się w pierwszym rzędzie na dokumenty papieskie i cesarskie, a dopiero potem na dokumenty „innych królów i książąt”, mianowicie Władysława Jagiełły i Aleksandra Witolda (chodzi tu niewątpliwie przede wszystkim o układy saliński i raciąski)⁶¹. Następnie, udając się do Wrocławia, pełnomocnicy krzyżacy zabrali ze sobą transumpt układów z 1382 r. sporządzony specjalnie z tej okazji⁶². Ewidentnie więc układ sprzed 28 lat miał stanowić jedynie dodatkowy argument w sporze z Litwą⁶³.

⁵⁹ GStAPK, Ordensfolianten, nr 1b, k. 32. To dobrze koresponduje ze strategią postępowania strony polskiej podczas procesów z krzyżakami w XIV i pierwszych dekadach XV w., gdy odwoływała się do tradycji ustnej, podczas gdy krzyżacy kładli nacisk na dowody dokumentowe; A. Adamska, *The Kingdom of Poland versus the Teutonic Knights. Oral Traditions and Literate Behaviour in the Later Middle Ages*, w: *Oral History of the Middle Ages. The Spoken Word in Context*, red. G. Jaritz, M. Richter, Budapest 2001, s. 67–78; eadem, *Waging War and Making Peace with Written Documents. The Kingdom of Poland against the Teutonic Knights (1411–1422)*, w: *Strategies of Writing. Studies on Text and Trust in the Middle Ages. Papers from “Trust in Writing in the Middle Ages” (Utrecht, 28–29 November 2002)*, red. P. Schulte, M. Mostert, I. van Renswoude, Turnhout 2008, s. 263–275; R. Petrauskas, *Užmirštas karalius...*, *passim*.

⁶⁰ GStAPK, Ordensbriefarchiv, nr 1223, k. 13v (olim Registrant E, k. 258v). Por. to miejsce z bardzo nieznacznymi odmiannkami w wersji memoriału wciągniętej do kroniki oficjała pomezkańskiego (tzw. Jana Posilge lub *de Reden*) oraz redakcję łacińską, która stanowi tłumaczenie niemieckiej: SRP, t. 3, s. 308; CEV, s. 997.

⁶¹ *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens...*, t. 1, nr 80, art. 4. O dacie i kontekście wyroku zob. S. Józwiak, K. Kwiatkowski, A. Szweđa, S. Szybkowski, *op. cit.*, s. 177–181.

⁶² M. Pelech, *op. cit.*, s. 182–187.

⁶³ Ciekawe, że w zestawie dokumentów przedłożonych Wacławowi IV znalazły się jeszcze inne „niespodzianki” – kopie dokumentów króla czeskiego Jana Luksemburskiego z lat 1329–1337 dotyczących stosunków z zakonem krzyżackim, na co zwrócił uwagę A. Szweđa; S. Józwiak, K. Kwiatkowski, A. Szweđa, S. Szybkowski, *op. cit.*, s. 185; por. S. Szczur, *op. cit.*, s. 131–132.

Owszem, pozostaje pytanie, dlaczego nie zachował się oryginał omawianego tu układu – czy został wydany (i w jakim momencie?) stronie polsko-litewskiej, czy po prostu zagubiony w archiwum wielkiego mistrza? Odpowiedź na nie wymagałaby szerszej kwerendy w zachowanym materiale, podobnej do tej, którą przeprowadził Erich Weise, przygotowując edycję *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert*⁶⁴. Skoro o tym, że dokument Jagiełły na Żmudź pozostaje w posiadaniu krzyżaków wspomina memoriał z 1409 r., a dokument ten był transumowany rok później i wciągnięty do „wielkiej księgi przywilejów” pomiędzy 1411 a 1414 r., to możemy przypuszczać, że został wydany przez krzyżaków stronie polsko-litewskiej podczas zjazdu w Wielonie w maju 1423 r. Wszakże brakuje go w wykazie dokumentów, które krzyżacy mieli zwrócić Polsce i Litwie⁶⁵ – może właśnie dlatego, że w porównaniu z układami z lat 1398 i 1404 wydawał się drugorzędny? Jakkolwiek by było, przywołane powyżej okoliczności skłaniają do wniosku, że kwestionowanie autentyczności zachowanego tekstu układu o odstąpieniu Żmudzi z 1382 r. nie ma podstaw.

Streszczenie

W artykule rozpatruje się problem autentyczności jednego z układów zawartych pomiędzy wielkim księciem litewskim Jagiełłą i księciem trockim Skirgiełłą a zakonem niemieckim 31 października 1382 r. na wyspie na rzece Dubissie. Autentyczność zachowanego tekstu zakwestionował w ostatnich latach badacz białoruski Aleh Lickiewicz, który opublikował dokument strony zakonnej i przytoczył nowe argumenty na poparcie sceptycznej opinii Ignacego Daniłowicza z XIX w. Podczas gdy dwa dokumenty tego samego układu, wystawione przez książąt litewskich tego samego dnia i dotyczące rozejmu z zakonem niemieckim, ich przymierza z nim oraz obietnicy przyjęcia chrztu w ciągu kolejnych 4 lat, zachowały się w oryginałach, to trzeci, którym odstąpili Żmudź krzyżakom, znany jest jedynie z kopii. Wykorzystanie arengi i innych formuł wydaje się nietypowe, układ nie wspomina o prawie Żmudzinów do wyboru pana spośród władztw sąsiednich, a ponadto wzmianki o ustępstwie terytorialnym brakuje w dokumencie krzyżackim. Zgodnie z tezą Lickiewicza, może to świadczyć o późniejszym fałszerstwie dokonanym przez krzyżaków.

W artykule podjęto próbę udowodnienia, że wskazane okoliczności nie świadczą o fałszerstwie. Tekst układu zachował się co najmniej w trzech odpisach, m.in. w „teczce” o stosunkach zakonu niemieckiego z Litwą powstałej w ostatniej dekadzie XIV w., gdy żyli jeszcze niektórzy uczestnicy zjazdu z 1382 r. Ponieważ wielki mistrz Konrad Zöllner von Rotenstein nie mógł wziąć udziału w zjeździe w październiku 1382 r. i miał później potwierdzić układ zawarty przez swoich dostojników, ugoda nosiła charakter wstępny (potwierdzenie to nigdy nie doszło do skutku ze względu na wybuch wojny z Litwą). Niezwykła forma układu o Żmudzi zawierającego arengę mogła wynikać z zamiaru krzyżaków jak najszybszego wprowadzenia w życie jego postanowień. Niemniej arenga układu jest raczej prosta i nierozwinięta, gdyby układ został sfalszowany później w kancelarii

⁶⁴ Tu pozwolę sobie wyrazić nadzieję, że dojdzie do skutku zamiar przygotowania edycji układów litewsko-krzyżackich, zgłoszony przez K. Neitmanna (informacja w e-mailu do piszącego te słowa z 21 X 2021 r.).

⁶⁵ E. Weise, *op. cit.*, s. 226–227.

wielkiego mistrza, jej personel mógłby nadać jej bardziej elegancką formę. Nic nie wskazuje na uwzględnienie opinii Żmudzinów na temat wyboru władcy; odstąpienie Żmudzi w 1382 r. było oparte na prawie władcy do dysponowania swoimi ziemiemi i poddanymi. Dokument zakonu niemieckiego nie musiał koniecznie zawierać wzmianki o odstąpieniu Żmudzi. Brakuje zatem podstaw, by uważać zachowany tekst układu za fałszerstwo. Niemniej niejasne pozostaje, kiedy oryginał układu, tak ważny pod względem roszczeń terytorialnych zakonu niemieckiego, znikł z archiwum wielkiego mistrza. Ta kwestia zasługuje na dalsze badania.

The Lithuanian-Teutonic Treaty of 1382 on the Cession of Samogitia: The Question of the Authenticity of the Text Summary

The article is devoted to the problem of authenticity of one of the treaties between Grand Duke Jogaila of Lithuania and Duke Skirgaila of Trakai, and the Teutonic Order concluded on 31 October 1382 on the Dubysa River. The authenticity of the surviving text has been questioned in recent years by the Belarusian scholar Aleh Litskevich who published the Teutonic Order's document and supported with new arguments scepticism of the nineteenth-century historian Ignatij Danilovich (Polish: Ignacy Daniłowicz). Whereas the two documents of the same agreement, issued by the Lithuanian dukes on the same day and regarding the dukes' armistice with the Teutonic Order, their alliance with it and their promise to accept baptism within the next four years, have survived in the originals, the third one, ceding the land of Samogitia (Lithuanian: Žemaitija) to the Teutonic Order, is known only from the copies. The use of the *arenga* and other formulas seems unusual. The treaty does not mention the Samogitians' right to choose a ruler from the neighbour polities, and there is no mention of this cession in the Teutonic Order's document. According to Litskevich, the reason may be the later forgery made by the Teutonic Order.

It is argued in the article that these circumstances do not evidence the forgery. The text of the treaty has survived at least in three copies, among them in a file on the Teutonic Order's relations with Lithuania dating back to the last decade of the fourteenth century, when some of the participants of the 1382 meeting were still alive. Since Grand Master Konrad Zöllner von Rotenstein did not take part in the meeting in October 1382 and had to confirm later the agreement concluded by his dignitaries, this agreement was preliminary (the confirmation by the Grand Master never took place because of the outbreak of the war with Lithuania). The unusual form of the treaty on Samogitia, which has the *arenga*, might have resulted from the Teutonic Knights' desire to put the agreement into effect as soon as possible. However, the *arenga* of the treaty is rather plain; if it were forged later in the Grand Master's chancery, its personnel would have put it into a more refined shape. Nothing points to considering the Samogitians' opinion, whose subjects they wanted to be; the cession of Samogitia in 1382 was based on the ruler's right to dispose of his lands and subjects. The Teutonic Order's document did not necessarily have to mention the cession of Samogitia. To sum up, there is no sufficient reason to consider the treaty a forgery. However, it remains unclear when the treaty's original, which was so important for the Order's territorial claims, vanished from the Grand Master's archive. This question deserves further investigation.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD): dok. perg. nr 851, 873.
Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Berlin, XX. Hauptabteilung (Königsberger Archiv) (GStAPK): Ordensbriefarchiv, nr 1223; Ordensfolianten, nr 1, 1b, 12a, 67; Pergament-Urkunden, Schiebl. 52, nr 5, 6, 7, 10.

Źródła drukowane

- Codex diplomaticus Prussicus. Urkunden-Sammlung zur älteren Geschichte Preussens aus dem Königl. Geheimen Archiv zu Königsberg nebst Regesten*, t. 3, 4, 6, wyd. J. Voigt, Königsberg 1848, 1853, 1861.
Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae, 1376–1430, wyd. A. Prochaska, Cracoviae 1882 (Monumenta Medii Aevi Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia, t. 6).
Daniłowicz I., *Skarbiec dyplomatów papieżkich, cesarskich, krolewskich, książęcych...*, t. 1, Wilno 1860.
David L., *Preussische Chronik nach der Handschrift des Verfassers, mit Beyfügung historischer und etymologischer Anmerkungen – ans Licht gebracht – durch W. F. Freyherrn von Ungern-Sternberg*, t. 7, wyd. E. Hennig, Königsberg 1815.
Kodeks dyplomatyczny Litwy, wyd. E. Raczyński, Wrocław 1845.
Liv-, esth- und curländisches Urkundenbuch nebst Regesten, t. 3, wyd. F.G. von Bunge, Reval 1857.
Preußisches Urkundenbuch, t. 1, cz. 2: *Politische (allgemeine Abteilung)*, wyd. A. Seraphim, Königsberg 1909; t. 3, cz. 1, wyd. M. Hein, Königsberg 1944.
Die Recesse und andere Akten der Hansetage von 1256–1430, t. 3, Leipzig 1875.
Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525, cz. 2: *Regesta privilegiorum Ordinis S. Mariae Theutonicorum. Regesten der Pergament-Urkunden aus der Zeit des Deutschen Ordens*, oprac. E. Joachim, wyd. W. Hubatsch, Göttingen 1948.
Scriptores rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft, t. 2, 3, wyd. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig 1863, 1866.
Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen im 15. Jahrhundert, t. 1: 1398–1437, wyd. E. Weise, wyd. 2, Marburg 1970.
Szelińska W., Tomaszewicz J., *Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Czartoryskich w Krakowie*, cz. 1: *Dokumenty z lat 1148–1506*, Kraków 1975.

Opracowania

- Adamska A., *Arengi w dokumentach Władysława Łokietka: formy i funkcje*, Kraków 1999.
Adamska A., *The Kingdom of Poland versus the Teutonic Knights. Oral Traditions and Literate Behaviour in the Later Middle Ages*, w: *Oral History of the Middle Ages. The Spoken Word in Context*, red. G. Jaritz, M. Richter, Budapest 2001, s. 67–78.
Adamska A., *Od łaciny do języków wernakularnych – i z powrotem. Język dokumentu średniowiecznego w świetle nowszych badań*, w: *Kultura pisma w średniowieczu. Znane problemy – nowe metody*, red. A. Adamska, P. Kras, Lublin 2014 (Colloquia Mediaevalia Lublinensia, t. 2), s. 51–100.
Adamska A., *Waging War and Making Peace with Written Documents. The Kingdom of Poland against the Teutonic Knights (1411–1422)*, w: *Strategies of Writing. Studies on Text and Trust in the Middle Ages. Papers from “Trust in Writing in the Middle Ages” (Utrecht, 28–29 November 2002)*, red. P. Schulte, M. Mostert, I. van Renswoude, Turnhout 2008, s. 263–275.

- Almonaitis V., *Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais*, Kaunas 1998.
- Arengenverzeichnis zu den Königs- und Kaiserurkunden von den Merowingern bis Heinrich VI*, oprac. F. Hausmann, A. Gawlik, München 1987 (Monumenta Germaniae Historica. Hilfsmittel, t. 9).
- Armgarth M., *Die Handfesten des preußischen Oberlandes bis 1410 und ihre Aussteller. Diplomatische und prosopographische Untersuchungen zur Kanzleigeschichte des Deutschen Ordens in Preußen*, Köln–Weimar–Wien 1995 (Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz, t. 2).
- Baczko L. von, *Geschichte Preussens*, t. 2, Königsberg 1793.
- Baronas D., Dubonis A., Petrauskas R., *Lietuvos istorija*, t. 3: *Valstybės iškilimas tarp Rytų ir Vakarų*, Vilnius 2011.
- Bukowski W., *Salomonowie herbu Łabędź. Ze studiów nad patrycjatem krakowskim wieków średnich*, w: *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. K. Baczowski, W. Bukowski, Kraków 1995, s. 113–145.
- Fichtenau H., *Arenga. Spätantike und Mittelalter im Spiegel von Urkundenformeln*, Graz–Köln 1957 (Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, t. 13).
- Gąsiorowski A., *Friedensvertragsurkunden zwischen Polen und dem Deutschen Orden im 15. Jhd*, w: *Folia diplomatica*, t. 2, red. S. Dušková, J. Šebánek, Brno 1976, s. 159–171.
- Gersdorf H., *Der Deutsche Orden im Zeitalter der polnisch-litauischen Union. Die Amtszeit des Hochmeisters Konrad Zöllner von Rotenstein (1382–1390)*, Marburg am Lahn 1957.
- Jóźwiak S., Kwiatkowski K., Szweđa A., Szybkowski S., *Wojna Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*, Malbork 2010.
- Korczak L., *Litewska rada wielkksiążęca w XV wieku*, Kraków 1998.
- Kosman M., *Dokumenty wielkiego księcia Witolda*, „Studia Źródłoznawcze” 16, 1971, s. 139–169.
- Kosman M., *Kancelaria wielkiego księcia Witolda*, „Studia Źródłoznawcze” 14, 1969, s. 91–119.
- Kosman M., *Rzekoma działalność pisarska Hanula*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 12, 1967, s. 149–153.
- Kubon S., *Die Außenpolitik des Deutschen Ordens unter Hochmeister Konrad von Jungingen (1393–1407)*, Göttingen 2016 (Nova Mediaevalia. Quellen und Studien zum europäischen Mittelalter, t. 15).
- Neitmann K., *Papst und Kaiser in den Staatsverträgen des Deutschen Ordens in Preußen 1230–1466*, „Archiv für Diplomatik” 33, 1987, s. 293–321.
- Neitmann K., *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen 1230–1449. Studien zur Diplomatie eines spätmittelalterlichen Territorialstaates*, Köln–Wien 1986 (Neue Forschungen zur Brandenburg-Preussischen Geschichte, t. 6).
- Nikodem J., *Witold, wielki książę litewski (1354 lub 1355 – 27 października 1430 roku)*, Kraków 2013.
- Osiński K., *Pozycja Julianny Twerskiej w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1377–1382. Próba charakterystyki problemu*, „Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny” 2013, nr 1, s. 80–87.
- Pelech M., *Zu den politischen Zielen des Deutschen Ordens beim Schiedsspruch des Königs Wenzel von Böhmen 1410*, „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands” 38, 1989, s. 177–187.
- Petrauskas R., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimo ištakos: Didžiojo kunigaikščio taryba ir bajorų suvažiavimai XIV–XV a.*, „Parlamento studijos” 3, 2005, s. 9–32.
- Petrauskas R., *Užmirštas karalius. Mindaugas LDK visuomenės savimonėje*, w: *idem, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Politika ir visuomenė vėlyvaisiais Viduramžiais*, Vilnius 2017, s. 147–161.
- Radoch M., *Zarys działalności polityczno-dyplomatycznej książąt mazowieckich wobec państwa krzyżackiego w Prusach w latach 1385–1407*, Olsztyn 1998.
- Reiffenstein I., *Deutschsprachige Arengen des 13. Jahrhundert*, w: *Festschrift für Max Spindler zum 75. Geburtstag*, wyd. D. Albrecht, A. Kraus, K. Reindel, München 1969, s. 177–192.
- Rimša E., *1385 m. Krėvos akto antspaudai*, w: *1385 m. rugpjūčio 14 d. Krėvos aktas*, red. J. Kiaupienė, Vilnius 2002, s. 79–98.

- Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens, red. L. Fenske, K. Militzer, Köln–Weimar–Wien 1993 (Quellen und Studien zur baltischen Geschichte, t. 12).
- Rowell S.C., *A Pagan's Word. Lithuanian Diplomatic Procedure 1200–1385*, „Journal of Medieval History” 18, 1992, nr 2, s. 145–160.
- Selart A., *Donating Land to the Church. Topos as a Legal Argument in Thirteenth-Century Livonia*, w: *Making Livonia. Actors and Networks in the Medieval and Early Modern Baltic Sea Region*, red. A. Mänd, M. Tamm, Abingdon–New York 2020, s. 143–157.
- Semkowicz W., *Hanul, namiestnik wileński (1382–1387) i jego ród*, „Ateneum Wileńskie” 7, 1930, nr 1–2, s. 1–20.
- Szczur S., *Traktaty międzypaństwowe Polski piastowskiej*, Kraków 1990.
- Szweda A., *Instrumenty notarialne jako środek dowodowy podczas sporów Polski (i Litwy) z zakonem krzyżackim od XIV do XVI wieku*, w: *Surasti tiesą. Pagalbiniai istorijos mokslai falsifikatų tyrime. Mokslinių straipsnių rinkinys*, red. R. Čapaitė, Vilnius 2022, s. 97–120.
- Szweda A., *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zakonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009.
- Szweda A., *Die polnischen Absagebriefe während der Kriege mit dem Deutschen Orden*, „Studia historica Brunensia” 66, 2019, nr 1, s. 107–119.
- Szweda A., *Prawna forma rozpoczęcia wojny w późnym średniowieczu na przykładzie listów wypowiednich wielkich mistrzów zakonu krzyżackiego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 10, 2010, nr 1–2, s. 173–188.
- Szweda A., *Przed Grunwaldem. Dyplomacja stron konfliktu wiosną 1410 r.*, „Nowe Studia Grunwaldzkie” 5/6, 2019/2020, s. 43–64.
- Weise E., *Zur Diplomatik der Staatsverträge des Deutschen Ordens seit 1400*, „Altpreußische Forschungen” 12, 1935, s. 218–231.
- Литвина А.Ф., *Аренга: судьба латинской формулы в восточнославянских документах*, w: *Славянская языковая и этноязыковая системы в контакте с неславянским окружением*, red. Т.М. Николаева, Москва 2002, s. 315–351 / *Litvina A.F., Arenga: sud'ba latinskoj formuly v vostochnoslavjanskikh dokumentakh*, w: *Slavjanskaja iazykovaia i etnoazykovaia sistemy v kontakte s neslavjanskim okruženiem*, red. Т.М. Nikolaeva, Moskva 2002, s. 315–351.
- Лицкевич О.В., *Граница между ВКЛ и Ливонией от озера Курцума до Западной Двины в XIV–XV вв.*, w: *Актуальные проблемы источникововедения: материалы VI Международной научно-практической конференции, Витебск, 23–24 апреля 2021 г.*, red. А.Н. Дулов, Витебск 2021, s. 426–428 / *Litskevich O.V., Graniša mezhdū VKL i Livoniei ot ozera Kuršuma do Zapadnoj Dviny v XIV–XV vv.*, w: *Aktual'nye problemy istochnikovedeniā: materialy VI Mezhdynarodnoj nauchno-praktičeskoj konferentsii, Vitebsk, 23–24 aprelia 2021 g.*, red. А.Н. Dylov, Vitebsk 2021, s. 426–428.
- Лицкевич О.В., *Орденский экземпляр договора о четырехлетнем перемирии и военной помощи между Великим княжеством Литовским и Тевтонским орденом (31 октября 1382 г.)*, „Istorijos šaltinių tyrimai” 5, 2014, s. 215–232 / *Litskevich O.V., Ordenskii ėkzempliar dogovora o chetyrekhletnem peremirii i voennoj pomoshchi mezhdū Velikim kniazhestvom Litovskim i Tevtonskim ordenom (31 oktiabriā 1382 g.)*, „Istorijos šaltinių tyrimai” 5, 2014, s. 215–232.
- Лицкевич А., *Дагаворы паміж князямі ВКЛ, нобілямі Жамойці і прадстаўнікамі Тэўтонскага ордэна ў Прусіі (1367–1398 гг.)*, „Arche” 10, 2010, s. 39–123 / *Litskevich A., Dahavory ramizh kniaziami VKL, nobiliami Zhamoitsi i pradstaūnikami Teūtonskaha ordēna ū Prusii i Livonii (1367–1398 hh.)*, „Arche” 10, 2010, s. 39–123.
- Петрухин П.В., *К вопросу о языке Смоленской договорной грамоты 1229 г.*, w: *От значения к форме, от формы к значению. Сборник статей в честь члена-корреспондента РАН Александра Владимировича Бондарко*, red. М.Д. Воейкова et al., Москва 2012, s. 477–488

/ Petrukhin P.V., *K voprosu o iazyke Smolenskoï dogovornoï gramoty 1229 g.*, w: *Ot znacheniiã k forme, ot formy k znacheniiu. Sbornik stateï v chest' chlena-korrespondenta RAN Aleksandra Vladimirovicha Bondarko*, red. M.D. Voeikova et al., Moskva 2021, s. 477–488.

Sergiej Polechow (Сергей Полехов, Sergey Polekhov) – dr historii (2011 r.), starszy pracownik naukowy Szkoły Aktualnych Badań Humanistycznych Instytutu Nauk Społecznych Rosyjskiej Akademii Gospodarki Narodowej i Administracji Publicznej. Zainteresowania naukowe: historia Wielkiego Księstwa Litewskiego w XIII–XV w., edytorstwo źródeł historycznych, historia nauki historycznej. Autor książki *Наследники Витовта. Династическая война в Великом княжестве Литовском в 30-е годы XV века*, Moskva 2015 oraz wielu artykułów. Wspólnie z badaczami rosyjskimi i białoruskimi przygotował edycję *Полоцкие грамоты XIII – начала XVI века*, t. 1–2, Moskva 2015. Obecnie przygotowuje edycję *Kodeks dyplomatyczny Świdrygiełły, wielkiego księcia litewskiego*. E-mail: sergey.polekhov@gmail.com